Nebunul, copilul, artistul și „primitivul” – structuri mentale și comportamentale similare. Argument pentru recunoașterea marginalului în centru.

ALEXANDRA PÂRVAN
Universitatea din Pitești

Cuvinte-cheie: *psihanaliză, schizofrenie, creativitate și realitate, vis, mit, evoluționism psihic, istorie culturală*

N.B. Acest text a fost scris în 2008, nefiind până acum publicat. Spre a-i păstra unitatea, dar și identitatea, atât a lui, cât și a autorului care eram atunci, el este reprodus aici neschimbat. În ultima decadă s-au înregistrat schimbări în ariile de cercetare pe care acest articol se sprijină: un exemplu ar fi modul, oarecum contradictoriu, în care s-a dezvoltat discursul psihiatric asupra schizofreniei, de la modificarea criteriilor diagnostice până la considerarea categoriei diagnostice în sine (nu și a realității psihice propriu-zise) ca fiind o invenție a psihiatrilor, condusă de factori contingenți sau de variate interese exterioare realității pe care o descrie (vezi, de pildă, lucrările recente ale psihiatrului Heinz Katschnig). În pofida celor 11 ani trecuți, tema și orientarea textului rămân actuale, fiindcă, în prezent, se caută un transfer de informație dinspre disciplinele umaniste și arte spre științele clinice, care lucrează cu omul. Se urmărește azi recuperarea persoanei din spatele categoriei tehnice (medicale), impersonale, utilizate pentru a o trata, și diminuarea stigmei produse de așezarea omului sub „tirania” unei categorii dezumanizante, eficiente mai ales pentru omul de știință și teoriile sale decât pentru cel pe care ea ar trebui să-l servească. Acesta e un alt sens în care ce a fost împins la margine, ar trebui recuperat în și pentru centru. Cele spuse fac să existe o continuitate și între autorul de atunci al textului și cel care îl supune acum cititorilor, fiindcă o parte din publicațiile mele recente se alătură efortului interdisciplinar depus la scară mondială spre construirea unui model personalizat de oferire a serviciilor clinice. Mai exact, în ce mă privește, în ultimii ani, am propus ca moduri de interpretare specifice artei (pictura, poezia), dar și elemente ce țin de istoria și teoria culturii să fie integrate în îngrijirea clinică (în medicină, nu doar în

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

psihopatologie), inspirând noi metode de a conceptualiza persoana, boala, tratamentul, sănătatea și, ultimamente, realitatea de a fi om.

Proeminentul psihanalist Wilfred R. Bion, considera că cei mai mulți oameni au o personalitate nevrotică și una psihotică, obiectele psihice înscriindu-se pentru ei într-o secvență de imaginație halucinatorie (corespunzătoare psihozei) și senzații neurologice (corespunzătoare realității).[1] Caracteristic psihoticului este că „se mișcă nu într-o lume de vise, ci într-o lume de obiecte care sunt de obicei materialul viselor. [...] Pacientul se simte încarcerat în starea sa mentală și este neputincios să evadeze, deoarece îi lipsește aparatul conștientizării realității, care este atât cheia evadării, cât și libertatea către care el ar evada."[2] Nebunul, în accepțiunea radicală a termenului – psihoticul, schizofrenicul, individul care suferă de o tulburare mentală severă ce implică pierderea simțului realității și a unei conștiințe ordonatoare care să dea unitate și coerență persoanei – este înghițit de lumea produselor minții sale și nu izbutește să se mai adapteze vreodată realității *celorlalți*, deși continuă să o perceapă la modul iluzoriu, ca pe un ecran încețoșat. Unul din cei mai renumiți psihopatologi francezi, Eugène Minkowski stabilea drept notă definitorie a schizofreniei „pierderea contactului vital cu realitatea" (adaptând în aria psihologiei conceptul bergsonian de *elan vital*), înțelegând prin asta că nu contactul senzorial a fost întrerupt, ci dinamica (viul) relațiilor cu mediul, cu semenii.[3] Relația cu realitatea, cu lumea *unitară* a celorlalți este surpată prin destrămarea interioară suportată de schizofrenic: el nu mai este unul, ci mulți, raporturile sale de alteritate sunt cu propria ființă sfărâmată. Nebunul este acaparat în disoluția și disocierea interioară, care produce o lume de obiecte multiple ce concurează realul prin caracterul lor imediat și ireductibil. Conștiința ordonatoare a personalității sale dispare sub cortina unei mulțimi de voci și figuri independente, intruzive și haotice, care preiau, în lipsa oricărei cenzuri sau instanțe dominatoare, primplanul unei ființe lipsite de centru, disparate. Când Eugen Bleuler propunea denumirea de *schizofrenie*, releva în același timp elementul esențial al bolii: ruperea, disocierea (*schizein* = a rupe, a scinda). Tot astfel, C.G. Jung trimitea la imaginea unei case prăbușite sub cutremur, ca o analogie pentru fenomenul de năruire a fundamentelor psihicului prezent în schizofrenie.

---

[1] Cf. James S. Grotstein în studiul introductiv la Wilfred R. Bion, *Gânduri secunde. Lucrări selectate de psihanaliză*, trad. Carmen Bujdei și Florin V. Vlădescu, Ed. S. Freud, p. 25.

[2] Wilfred R. Bion, *op. cit.*, p. 149.

[3] Eugène Minkowski, *Schizofrenia. Psihopatologia schizoizilor și schizofrenicilor*, trad., avanprefață și note de Leonard Gavriliu, Ed. IRI, București, 1999, p. 28.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

Ce legătură au toate acestea cu universul psihic al copilului? Între o lume deconstruită, ruinată și o lume încă neconstruită, în stadiul ei incipient, de preconstrucție, pot exista asemănări, dar mai degrabă exterioare. Fiindcă, într-un caz, forțele constructoare sunt în dezvoltare și în autoconstrucție (copilul), iar în celălalt sunt absente, eradicate (nebunul). Copilul are și el o relație insuficient definită cu realitatea și tocmai de aceea întreține un univers personal particular (ca și nebunul), absorbit, și el, pe jumătate în vis sau în „povestea" personală. Dacă schizofrenicul trăiește într-o lume compusă numai din el însuși, la fel se întâmplă și cu copilul în primele stadii ale dezvoltării când, anterior formării eului, îi lipsește conștiința diferențierii de mediul exterior. Pentru schizofrenic totul (lumea sa) este el însuși, dar eul a dispărut, acest *el însuși* nu există, fiindcă orice principiu de unitate a personalității sale a fost abolit. Copilul este una cu lumea pentru că lumea copilului *este* el însuși, granițele eului și ale persoanei sale nu sunt delimitate, el se identifică nondiferențiat cu tot ce există. Într-o manieră similară trăiește și misticul, însă el are, în plus, *conștiința uniunii* profunde și indisociabile a lumii în toate aspectele sale disparate, prin care devine una cu ființa întregii lumi. Ce diferențiază aceste moduri existențiale, ce desparte copilul și misticul de modelul patologic este contactul nedisjunctiv cu lumea: schizofrenia este „psihoza discordantă", eul schizofrenicului *se pierde* în lume *prin fărâmițare* și fărâmă lumea asupra căreia se proiectează, el nu recunoaște lumea *ca sine*. Copilul și misticul văd în lume doar sinele lor, însă copilul se va „retrage" din lume spre a-și dobândi eul, în timp ce misticul își reîntoarce eul la sinele lumii, pentru a-l întregi.

Schizofrenicul își fragmentează personalitatea (și conștiința realității) și proiectează fragmentele clivate asupra obiectelor externe (identificare proiectivă), dar tocmai acest lucru îl împiedică să le recunoască identitatea: schizofrenicul nu știe că trăiește într-o lume compusă numai din el însuși, fiindcă el nu mai știe cine este el însuși și atunci obiectele pe care le însuflețește prin expulzarea particulelor de personalitate (a eurilor sale) asupra lor îi par bizare, străine și amenințătoare.[4] Schizofrenicul se instalează ca

[4] Yoghinul realizează în practica sa un exercițiu invers, el își retrage simțurile de la obiectele lor (*pratyāhāra*; simțurile nu se mai îndreaptă spre obiecte și nu mai sunt influențate de ele), adică își eliberează, prin concentrare (*dhāranā*), activitatea senzorială de sub dominația obiectelor de care aparent depinde, pentru că intelectul poate cunoaște un obiect exterior nemijlocit, prin contemplație (și aceasta e cunoașterea reală, a lucrurilor așa cum sunt ele). Cf. Mircea Eliade, *Yoga. Nemurire și libertate*, trad. Walter Fotescu, Ed. Humanitas, București, 1993, p. 68. În schimb, Bion a relevat că psihoticii își folosesc organele de simț pentru a proiecta senzațiile în obiecte, iar prin anormala identificare proiectivă senzațiile devin halucinații. „Aroganța" gândirii schizofrenicului constă în a

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

persecutor în obiecte, dar obiectele sfârșesc prin a-l persecuta, pentru că se tumefiază acaparând părțile lui de personalitate și transformându-le în obiecte. Astfel, obiectele au existența independentă și necontrolată a personalității sale sfărâmate. Aparatul mental de conștientizare a realității este distrus, iar lumea devine mai vie (cuvintele *sunt* lucrurile pe care le denumesc, limbajul își pierde esența simbolică) și mai incoerentă, în vreme ce personalitatea schiofrenicului se scufundă în non-sens. De aici ideația delirantă, manifestările halucinatorii, incoerența ideoverbală, dezorganizarea comportamentului, la care se adaugă anhedonia (aplatizarea afectivă), avoliția, autismul (retezarea contactului și a comunicării cu ceilalți), bradipsihia (scăderea funcțiilor psihice), toate sub semnul scindării între diversele funcții psihice și între individ în ansamblu (nici nu mai există un ansamblu, pentru că schizofrenicul nu se poate ține laolaltă cu el însuși) și mediu. Disoluția atât de profundă a personalității schizofrenicului face tratamentul dificil și personalitatea însăși, în unitatea ei, irecuperabilă.

Din punct de vedere formal (nu și funcțional), copilul prezintă și el ideație delirantă, manifestări halucinatorii, incoerență ideoverbală și comportament dezorganizat, dar, fără să li se adauge stigmatul patologic, ele sunt interpretate aproape exclusiv ca semne ale imaginației sale. Însă și aici există o similitudine cu psihoticul: lumea bizară și nelocuibilă a nebunului este în întregime generată și întreținută prin descătușarea rezervoarelor imaginației sale. Acest lucru îl făcea pe Jung să constate că în psihoză, „Existența unui material inconștient ciudat nu dovedește absolut nimic. Același material se găsește și la nevrotici, la pictori și poeți moderni și chiar și la oameni destul de normali, care consideră că visele lor merită să fie cercetate atent.”[5] Pe scurt, „poetul și bolnavul psihic au ceva în comun, ceva ce de fapt orice om poartă în sine; și anume o imaginație creatoare fără oprire, care face eforturi constante pentru a netezi duritățile realității”[6]. Astfel, imaginația ajunge asociată fie cu prostia (la nebun, la copil), semn al iraționalului sau al pre-raționalului, fie cu creativitatea și extravaganța (la artist), semn al ne-rezonabilului, ne-convenționalului.

Nu surprinde deci că schizofrenia a fost inițial numită „prostire timpurie” (*dementia praecox*) și înainte de asta, multă vreme nu s-a făcut o deosebire clară între prostie și nebunie (între Prostul și Nebunul Satului; există

crede că poate gândi evacuând odată cu gândurile și organul gândirii. Cf. Bion, *op. cit.*, p. 19.

[5] Jung, *Despre psihogeneza schizofreniei*, în *Psihogeneza bolilor spiritului*, trad. Dana Verescu, cuv. înainte de Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, București, 2005, p. 261.

[6] Jung, *Conținutul psihozei*, în *op. cit.*, p. 193.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

o ambiguitate și la nivelul termenilor: *dement* înseamnă și nebun și idiot; *fool* în engleză este și nebunul și prostul). *Elogiul Nebuniei* îl face Prostia, fiind vorba de un *discurs spre lauda prostiei*. Căci „prostia nemărginită se apropie foarte de sminteală, ori mai degrabă se confundă cu ea. Ce-i nebunul? Nu-i oare un om cu mintea rătăcită?”[7] Pentru epoca clasică (secolele al XVII-lea și al XVIII-lea) demența a reprezentat esența nebuniei în toată negativitatea sa (dezordine, descompunere a gândirii, eroare, iluzie, nonrațiune, nonadevăr) fiind identificată cu prostia și imbecilitatea.[8] Pentru că nebunia, ca și prostia, înseamnă a te îndepărta de rațiune „cu încredere și cu ferma convingere că o urmezi”[9], este același *deliro* (*lira* = urmă), abatere de la urma rațiunii, doar că în vreme ce spiritul idiotului e stuporos, funcțiile gândirii sale sunt paralizate, dementul/nebunul gândește *bine*, doar că în gol, gândurile lui au extremă volubilitate, dar sunt lipsite de fundament. Imbecilul e insensibil, în timp ce dementul e indiferent.[10] Nebunul e indiferent la realitate deoarece clivajul său interior provine tocmai din ura realității, deopotrivă interne și externe, și servește tocmai blocării conștientizării acestora: conștiința realității este cea de care fuge și îi repugnă psihoticului, și pe care o înlocuiește cu identificarea proiectivă și disiparea personalității.[11]

Copilul, pe de altă parte, deși este supus erorii și dezordinii mentale, nonrațiunii și iluziei, nu este un „prost”, ci un insuficient cunoscător, imatur deopotrivă biologic și psihologic. Copilul nu este nici insensibil, nici indiferent, dar el nu stăpânește bine (corect sau complet, deși aceste noțiuni sunt relative) realitatea, el nu știe sau nu delimitează ferm între ce este/poate fi real și ce nu. Ca și artistul.[12] Copilul își *inventează* realitatea tot atât cât o și

---

[7] Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, trad. Robert Adam, Ed. Antet, București, 1995, p. 52.

[8] Cf. Michel Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, trad. Mircea Vasilescu, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 239-248.

[9] *Ibidem*, p. 228.

[10] Cf. *ibidem*, p. 246-247.

[11] Cf. Bion, p. 146, 142.

[12] În copilăria sa, scriitorul Julio Cortázar, care avea să devină un maestru al dezvăluirii tărâmului ambiguu dintre realitate și fantezie, se mișca dezinvolt între real și fantastic fără să facă distincție între ele. „Cred că de mic copil necazul și în același timp norocul meu a fost să nu accept lucrurile așa cum sunt date. Pentru mine nu era suficient să mi se spună că asta era o masă, sau cuvântul *mamă* era cuvântul *mamă* și cu asta basta. Dimpotrivă, cu obiectul masă și cu cuvântul mamă începea pentru mine un intinerariu misterios care uneori mă elibera, iar alteori mă dărâma. [...] În fine, de mic, relația mea cu cuvintele, cu scriitura, nu se deosebea de relația mea cu lumea în general. Eu pare că m-am născut pentru a nu accepta lucrurile așa cum îmi sunt date.” (www.juliocortazar.com.ar) La 11 ani, Cortázar citește *Omul invizibil* (H.G. Wells) și este singurul printre colegii săi care *îl*

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

acceptă, prin învățare și educație. Cu vârsta însă, și prin procesele de socializare și educație, care sunt și procese de uniformizare, de acceptare rigidă a normelor date, copilul, părăsind copilăria, va pierde din ce în ce mai mult capacitatea de a inventa lumea (care la artiști rămâne intactă, mereu vie, și de aceea „Artistul care nu se mai simte copil încetează de a mai fi artist.", cum spunea Brâncuși). Copilul învață să se adapteze la lume și află că realitatea nu este așa cum își imaginează sau își dorește, ci așa cum e dată prin consensul conștiințelor raționale. Regimul imaginației se separă de cel al concretului și copilul, care nu mai este copil, iese din lumea personală și acceptă lumea tuturor. Motivul pentru care artistul rămâne un neadaptat este tocmai refuzul acestei acceptări: lumea artistului nu este a tuturor, iar rolul lui e tocmai să dezvăluie o altfel de lume. Ca și nebunul.

Nebunul, ca și copilul și artistul, trăiește în „povestea personală", în universul său unic, doar că în vreme ce copilul și artistul nu renunță la încercarea de a se adapta la *două lumi reale*, nebunul își pierde interesul pentru realitatea tuturor și exact în acest fel încetează să mai știe cine este el însuși. În vreme ce legătura cu exteriorul e fracturată, lumea personală în care se scufundă nebunul, spre deosebire de cea a artistului sau a copilului, nu are nici ea unitate sau coerență internă. Izolându-se de ceilalți, el devine altul pentru sine însuși, alteritatea ajunge reprezentată exclusiv interior. Nebunul nu trăiește într-un univers, ci, după termenul lui William James, într-un „multivers", alcătuit din particule disociate, aflate în mișcare browniană. El este atât de dispersat încât nu mai știe ce înseamnă să fii unit. Schizofrenicul se poate confunda cu oricare *altul* (și, prin extensie, cu orice *altceva*), dar nu cu sine, tocmai pentru că sinele său a devenit *oricare altul* (și *orice altceva*). Personalitatea lui se scindează într-un amalgam de indivizi-obiecte stranii și străine, fără nicio legătură unul cu altul. Așa se face că, în delirul lor, nebunii nu uită niciodată cine e Goethe, Napoleon sau Enescu, dar uită cu desăvârșire cine sunt ei înșiși. Sub acest aspect, nebunia se relevă ca o formă de transcendență, o „înrudire" dintotdeauna speculată în plan ideologic și mitologic. Dacă nebunul și-a ieșit din sine și seamănă prea puțin cu un om, este pentru că el a trecut *dincolo*, într-o regiune pe care spiritul uman (cu ușoare excepții, ca cea a artistului sau misticului) o lasă de regulă neexplorată. Nebunul (ca și figurile sacrului, divinului, dar altfel) este acest total-altul al omului, identitatea sa de om normal, de om oarecare se transformă într-una excepțională, nu arareori presupusă „divină" – Nietzsche își semna așa-numitele „scrisori ale nebuniei" (*Wahnzettel*) cu

vede posibil, la fel de posibil ca oricare om vizibil. Artistul, ca și nebunul, vede ceea ce restul oamenilor nu pot vedea.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

„Dionysus" ori „Răstignitul" (*der Gekreuzigte*). Spitalele de nebuni sunt pline de oameni de geniu (la noi în țară abundă Eminescu și Enescu), nebunul este un om ieșit din limite și inevitabil devine un om fără limite (ca geniul, dar altfel). Astfel, o pacientă schizofrenică pe care am cunoscut-o la Spitalul Obregia, la orele de psihopatologie din timpul facultății, ne spunea că ea este nu doar „George Enescu", dar și „fiica lui Mihai Eminescu", ea era „maestrul viorii" („George Enescu mi-a furat partiturile"), dar și „Mihai Eminescu" și în plus avea când 12, când 14 copii cu Eminescu și Enescu, dar până la urmă „Toți suntem Eminescu" și a sfârșit prin a ne anunța că „Matei Maria a murit. Eu sunt Matei Maria." Ultima propoziție e fascinant de lucidă: aici, schizofrenicul își dă seama că *el* este cel care *a murit*. El este și totuși nu e, el e cel care *nu mai este*. Când Ofelia înnebunește, tocmai atunci vorbește mai plin de înțeles. Cuvintele ei sunt „nedepline la înțeles / Și fără nici un miez. Cu toate-acestea, / Înșiruirea lor fără de șir / Pe-ascultător îl face să gândească, / Să-și dea cu presupusul și cu ele / Să-și cârpăcească propriile gânduri."[13] Bineînțeles că, în versiuni variate, „toți suntem Eminescu" (creativitate, inteligență, imaginație, cultură), la fel cum toți suntem Matei Maria (oameni pur și simplu) sau divini (spirit, transcendență). Împărtășim un „a fi" comun. Și toți evităm să fim noi înșine.

Bizara lume a pacienților săi neurologici (uneori psihotici) îi revelează doctorului Oliver Sacks că omul e o ființă *natural* artistică, pentru că fiecare construiește povestea care este el însuși, iar „natura esențial scenică și melodică a vieții interioare" („Sufletul e armonic.", scria Sir Thomas Browne) face necesară o „terapie prin artă" alături de terapia sistematică. Creierul înregistrează viul sub formă iconică, de aceea „Forma finală a reprezentării cerebrale trebuie să fie *artă* sau să fie compatibilă cu *arta* – imaginea și melodia trăirii și acțiunii prelucrate artistic."[14] Wilfred Bion sesizase că lumea psihică interioară se compune într-un limbaj traductibil cu aproximație doar prin artă, poezie, muzică, religie și matematică, aceasta lucrând cu simboluri formale, golite de înțeles.[15] Diferența, în privința nebunului, este că el nu înțelege lumea în simboluri, el *este* acea lume de simboluri. Alterarea conștiinței sale stă în aceea că și-a anulat alteritatea (tocmai indentificându-se cu toți-altul), *legătura* cu toți-altul a fost distrusă prin anularea distanței, prin contopire, *eul* nebunului nu mai este *un altul*, nu mai este mulți altul, ci

[13] W. Shakespeare, *Hamlet*, act. IV, sc. 5, în *Opere complete V*, trad. L. Levițchi și D. Duțescu, Ed. Univers, 1986.
[14] Oliver Sacks, *Omul care își confunda soția cu o pălărie*, trad. Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 179, vezi și p. 137, 176, 240.
[15] Cf. Bion, *op. cit.*, p. 35.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

toți-altul, și prin asta *niciunul*. Conștiința martor, conștiința de sine (ca altul), s-a pierdut. Pe de altă parte, conștiința diferențiată (a eului ca *diferit* de masa alterității sale: alții, lumea) nu a adus spiritele raționale mai aproape de miezul ființei, de unde și mitul copilului ca înțelept, pentru că el, precum artistul, precum misticul, se contopește cu ființa întregii lumi. Copilul mic are, în aprecierea lui Bion, conștiința imediată a unui psihic unificat și coerent, ce ar putea include semnificațiile ultime ale tuturor evenimentelor.[16] Ori nebunul, ca și idiotul, are multe în comun cu copilul. Foucault îl citează, reprezentativ, pe Pinel: „Câtă analogie între arta de a-i îndruma pe alienați și aceea de a-i crește pe tineri!”[17] Evul Mediu european a surprins afinitatea dintre nebunie și copilărie prin numele acordate celor ce prezidau numeroasele „Societăți ale nebunilor” apărute în locul vechilor confrerii religioase: *Copiii nepăsători*, *Prințul Veseliei și ai săi Copii de treabă*, *Prințul Tinerilor*, *Prințul Proștilor* etc..[18] În vreme ce Erasmus găsea că prostia îi face pe copii adorabili[19], Freud distingea în activitatea fundamentală a copilului (jocul) primele semne ale creativității adultului, ale îndeletnicirii de bază a artistului, pentru că acesta e mânuitorul fantasmelor, iar „Opusul jocului nu este seriozitatea, ci realitatea”.[20] Jocul e înlocuit la adolescență cu activitatea fantasmatică (iar dacă fantasmele sunt supraabundente și preiau controlul se ajunge la nebunie), care poate fi manipulată artistic, astfel că atât reveria, cât și creația, nu sunt decât substitute ale jocului de odinioară al copilului, ce se continuă prin ele.[21] Copilul, nebunul și artistul sunt împreună încă o dată.[22]

În „epoca clasică”, nebunia e văzută drept „un fel de copilărie cronologică și socială, psihologică și organică a omului”.[23] Într-adevăr, nebunia șterge achizițiile cele mai recente ale psihismului, scoțând la suprafață straturile lui primitive. Logica morbidă urmează natura însăși, dar

[16] Cf. *ibidem*, p. 39.
[17] M. Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, p. 474.
[18] Cf. Mihaela Mîrțu, în studiul introductiv la Ráth-Végh István, *Sărbătoarea nebunilor*, trad. Doina Todoran, Ed. Universal Dalsi, București și Ed. Institutul European, Iași, 1998, p. 23.
[19] Cf. Erasmus, *op. cit.*, p. 17.
[20] Freud, *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, în *Eseuri de psihanaliză aplicată*, trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, 1994, p. 176.
[21] Cf. *ibidem*, p. 183.
[22] Pentru o discuție mai detaliată a suprapunerilor dintre artist, nebun și înțelept vezi Alexandra Pârvan, „În căutarea sufletului – între nebunie și înțelepciune”, în *Reprezentări culturale ale nebuniei*, coord. A. Tat, G. Vălcan & C. Vălcan, Ed. Napoca Star & Galaxia Gutenberg, Cluj-Napoca, 2006, p. 113-147.
[23] M. Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, p. 474.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

în evoluție inversă, atenționează Foucault, ceea ce justifică încercarea psihanaliștilor de a trasa o psihologie a copilului pornind de la patologia adultului.[24] Boala psihică presupune pierderea funcțiilor complexe (recent dobândite pe scara evoluției) și regresiunea la cele simple, arhaice, de aceea există un ansamblu de conduite comune structurilor patologice și stadiilor timpurii ale dezvoltării. Foucault enumeră o parte din ele: „absența conduitelor de dialog, monologuri lipsite de interlocutori, repetiții în ecou, prin lipsa de înțelegere a dialecticii întrebare-răspuns, pluralitate a coordonatelor spațio-temporale, ceea ce permite comportamente în insule, unde spațiile sunt fragmentate, iar clipele independente [...]".[25] Cu toate acestea, copilul nu este un nebun la scară biologică mică, iar personalitatea patologică nu este unul din stadiile dezvoltării personalității adulte. Și totuși, nebunul și copilul prezintă conduite mentale și afective similare, și despre ambii se spune că sunt „înțelepți".

Prin limbaj copilul urmărește mai ales testarea realității, exercitarea puterii magice pe care-o poate avea prin simbol asupra ei, asociațiile lui bizare sunt menite să dea un alt curs posibil realității, el schimbă un cuvânt cu altul, spune vorbe la întâmplare, știind că nu înseamnă nimic, dar parcă asigurându-se dacă n-ar putea totuși însemna ceva, vorbește pentru a vorbi, încearcă rezistența la transformare a structurilor rigide ale realității. El învață cum sunt lucrurile punând mereu, la modul indirect, întrebarea dacă *nu ar putea fi și altfel* și, dacă e vorba să învețe vreodată ceva despre realitate, i se va răspunde constant că „nu". În această căutare a alternativei, a variantei, a posibilului, în jocul interschimbării sensurilor desemnate realității și obiectelor ei, copilul este similar nebunului (dar și artistului). Următoarea conversație, relatată de Jung, cu o pacientă aflată în stupor isteric în urma arestării sale pentru furt, se putea desfășura la fel de bine cu un copil de 3-4 ani. „Numele? *Nu știu*. Prenumele? *Ida* (Ida este prenumele fiicei ei.) Aveți o fiică? *Nu. – Ba da!* Cunoașteți o anume Godwina F.? *Da, este în München*. Dvs. sunteți G. F.? *Da*. Dar vă cheamă Ida? *Mă cheamă Ida*. Îl cunoașteți pe Carl F.? (Fratele ei.) *Nu-l cunosc pe Carl F*. Numărați! *Unu, doi, trei, cinci, șapte*. Numărați până la zece. *Unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, zece, doisprezece*."[26] Neștiind prea bine cine este el însuși, copilul devine cel mai ușor altul, face schimb de identități cu alții (o

[24] Cf. Michel Foucault, *Boala mentală și psihologia*, trad. Dana Gheorghiu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000, p. 24-27.
[25] *Ibidem*, p. 23.
[26] Jung, „Un caz de stupor isteric la o deținută preventiv", în *Psihologia fenomenelor oculte*, trad. Dana Verescu, Ed. Trei, București, 2004, p. 144.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

revendică pe a altuia, o oferă pe a lui), ia eul drept altul și pe altul drept eul său, atribuind celuilalt propriile dorințe. Vorbește și el despre sine la persoana a treia, își inventează frați dacă nu-i are sau îi desființează atunci când îi are, nu se decide asupra realității și numește fără ezitare roșul galben parcă pentru a-ți arăta că e totuna, la fel cum el este altul (fie om, fie animal sau plantă, copilul se poate identifica cu orice, o altă caracteristică împărtășită cu nebunul sau misticul) și totuși rămâne el însuși; copilul numără adesea aiurea, chiar când știe cum trebuie, ca și cum nu *ordinea* ar conta, ci *numerele* (concentrarea lui, ca și a nebunului, fluctuează și nu duce întotdeauna la țintă). Copilul manifestă și el simultan intenții sau acțiuni contrare: vrea și nu vrea un lucru, tinde spre extreme și acte excesive, are dificultăți în a se hotărî într-un fel sau altul, plânge și râde pe rând, iubește și urăște la intervale scurte aceeași persoană, nu e decis dacă să pară mare sau mic, sau dacă să mulțumească sau să dezamăgească adulții. Și, la fel ca în vis sau în nebunie, copilul pierde adesea sensul propoziției în timp ce o formulează, ajungând până la dezintegrarea cuvintelor însele.

Diferența dintre dialogul pacientei isterice[27] și același dialog ipotetic avut cu un copil este că acesta din urmă testează realitatea sau, mai exact, inflexibilitatea ei, caracterul ei normativ, imperativ și coercitiv, „așa și nu altfel”: copilul își dă seama că replicile sale nu sunt adevărate, dar se comportă ca și cum ar putea fi sau încearcă să verifice că într-adevăr nu pot conta ca o versiune de realitate. Așa cum Julio Cortázar, copil fiind, vedea la fel de posibil un om invizibil ca și unul vizibil. Copilul îți servește acest soi de replici ludice, în sistemul irealității, cu aceeași indiferență (la realitate) specifică schizofrenicului, ca și cum ar desprinde cuvintele de sensul lor, nu pentru a găsi un sens în asta, ci pentru a le rosti *altfel*, pentru a da o *altă* ordine realului. Dezatașat de semnificații și cuvinte, dând aceeași impresie de golire, de visare, ca și nebunul, copilul, fără să clipească, îți poate spune că tu nu exiști sau că tu ești „nimic” și nu-i vei putea *demonstra* niciodată contrariul deoarece pentru el (realul) valorează tot atât cât și opusul său (irealul). Și iată încă o notă comună nebunului, copilului și artistului, pentru că, ne spune maestrul paradoxului, Oscar Wilde: „Adevărul în artă este

[27] Termenul pentru categoria psihiatrică de „isterie” a fost înlocuit în 1980 cu „tulburare de conversie” și în 2013 cu „simptom de tulburare funcțională neurologică”. Cum este evident într-un text care utilizează termenul generic de „nebun”, scopul meu nu este să fac o discuție tehnică, psihiatrică, sau o analiză a simptomelor care se constituie în criterii diagnostice, așa încât, spre a simplifica și fluidiza formulările, voi utiliza în continuare tot denumirea de „isteric”, și nu cea de „pacient cu simptom de tulburare funcțională neurologică”.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

acela al cărui revers este tot atât de adevărat."[28] Esența copilăriei e jocul, iar acesta, cum sesiza Freud, *substituie* realitatea, nu se alătură ei. Istericul nu joacă teatru, el este teatru, la fel cum schizofrenicul nu face metafore, ci se compune din ele. Copilul se întâlnește cu istericul și pe terenul sugestibilității, foarte pronunțate, prin care ambii împrumută conținuturi pentru a suplini „golul" psihic, receptivi la ce li se spune, gata să accepte orice (adevărat sau fals, absurd sau rațional) ca să aștearnă în albia nerestrictivă a minții. Însă în vreme ce conștiința copilului e neformată, cea a nebunului e sfărâmată. Copilul trece de la dezordinea fragmentarului la armonia unitarului, nebunul face drumul invers oprindu-se la o „armonie" a dezordinii.

Faptul că și copilul și nebunul operează la un nivel mai bazal, primitiv al psihismului, a condus, într-o epocă în care evoluționismul cultural era dominant, la asocierea acestora cu oamenii societăților tradiționale, așa-numiții (atunci) oameni „primitivi". Pentru că specialiștii utilizau la acea dată termenul de „primitiv", îl voi păstra aici, dar cu sensul său *tehnic*, fără nicio conotație evoluționistă (în ce mă privește). Ca și Freud[29], dar într-o măsură mai radicală, Jung a fost adeptul evoluționismului psihic. Spiritul are marcate în el, ca și corpul, stadiile de evoluție pe care le-a parcurs[30], astfel că oricât de civilizat ar ajunge și oricât de avansat ar fi progresul conștiinței sale, omul este încă arhaic la nivelurile profunde ale psihicului.[31] „Și în psihologie ontogeneza corespunde filogenezei"[32], „viața individuală este în

[28] Oscar Wilde, „Adevărul măștilor", în *Intenționi*, trad. Mihai Rădulescu, prefață de Mihai Miroiu, Ed. Univers, București, 1972, p. 239.

[29] Analizele sale din *Totem și tabu* și *Moise și monoteismul* l-au condus pe Freud la postularea unui „psihic colectiv" și la presupunerea că inconștientul conține reziduuri ale unei moșteniri arhaice. În *Eul și Sinele*, el susține că experiențele Eului (conștientului) se pot transforma în experiențe ale Sinelui (inconștientului), dacă au o recurență considerabilă de-a lungul generațiilor.

[30] „Așa cum corpul are istoria evoluției sale și mai poartă încă în sine urmele clare ale diferitelor ei trepte, la fel se întâmplă și cu psihicul." Jung, *Simboluri ale transformării*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1999, vol. I, p. 37.

[31] În *Sacrul și profanul*, Eliade afirma că omul modern nu poate fi în întregime „epurat" de omul primitiv, respectiv desacralizat (dat fiind că viața primitivului era prin excelență sacralizată, respectiv, ritualizată), deoarece chiar construindu-se în opoziție cu el, a provenit *din el*: omul modern este moștenitorul omului arhaic, fapt evident într-o seamă de comportamente reziduale ce implică o sacralitate camuflată (este vorba de mitologii adaptate și ritualisme degradate). Antropologii contemporani consideră că sacrul n-a suferit o estompare în lumea modernă, ci o metamorfoză, nu este vorba de un declin, ci de o deplasare a sacrului (în forme de expresie cvasi-laice), imaginarul simbolic rămânând același, chiar dacă regimurile sale de actualizare sunt diferite.

[32] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 31.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

același timp și viața eternității speciei”[33]. Acest fapt „explică chiar și paralelismul psihic cu animalele”, observă Jung, care nu s-ar fi lăsat intimidat de ulterioarele și tot mai stupefiantele similitudini dintre conduitele comportamentale și afective ale oamenilor și ale animalelor (mai mult sau mai puțin evoluate), revelate de studiile etologice. Copilul, nebunul și primitivul se află sub dominația inconștientului, aceasta fiind „*starea primordială normală*”[34], din care s-au dezvoltat „orice imaginație și orice acțiune conștiente”[35]. Treptat, pe traseul dezvoltării, conștiința se rupe de inconștient căutându-și autonomia și amplificându-se până la a atinge un stadiu „lipsit de instinct sau contrar instinctului”.[36] O asemenea conștiință „dezrădăcinată”, „parvenită”, reprezintă un stadiu tardiv al evoluției și este o amenințare la adresa echilibrului psihic.[37] Existența conservatoare a societăților tradiționale, care rămân încremenite în „automatismul” lor funcțional, ce le asigură perfecta adaptare, se justifică, după Jung, prin dependența lor de inconștient[38], deoarece conștiința era la începuturile sale „un lucru foarte precar”[39].

Potrivit lui Jung, începutul vieții umane (individuale), ca și cel al umanității (sociale) se află sub tutela inconștientului, mai exact a inconștientului colectiv, aria psihică cea mai extinsă și mai străveche. Imaginile primordiale și ancestrale stocate în inconștient, sursă a imaginației, a creativității și a tuturor mitologiilor, sunt răspunzătoare de „gândirea-fantezie” a nebunului,

---

[33] Jung, *Psihologie și religie*, în *Imaginea omului și imaginea lui Dumnezeu*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1997, p. 92.

[34] Jung, „Disociabilitatea psihicului”, în *Puterea sufletului. Antologie*, vol. IV, trad. Suzana Holan, Ed. Anima, București, 1994, p. 32, s.a.

[35] Jung, *Psihologia modernă și calea taoistă*, în *Psihanaliza fenomenelor religioase*, trad. Jean Chiriac, Ed. Aropa, București, 1998, p. 77.

[36] *Ibidem*, p. 78.

[37] „Omul modern suferă de un *hybris* al conștiinței aproape patologic.” Jung, *Psihologie și religie*, p. 87. Hipertrofierea rațiunii a condus la o iraționalitate mai dezastruoasă decât cea care ar fi putut proveni din forțele inconștientului, fiindcă exacerbarea ei și, implicit, presarea resortului inconștientului, provoacă, ultimamente, reculul acestuia și colapsul rațiunii, în care inconștientul rămâne liber să-și impună mișcarea dezordonată fără nicio cenzură. „Apariția dictatorilor și a întregii mizerii pe care au adus-o cu ei provine de la faptul că omului i-a fost răpit, prin miopia celor care se vor prea deștepți, orice simț al *lumii de dincolo*. El a căzut, ca și aceștia, victimă inconștienței. Căci misiunea omului ar fi, din contră, să conștientizeze ceea ce provine și i se impune din inconștient, în loc să rămână neconștient de acest conținut identic cu el.” Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, trad. și notă Daniela Ștefănescu, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 327.

[38] Cf. Jung, *Psihologia modernă și calea taoistă*, p. 77.

[39] Jung, *Psihologie și religie*, p. 23.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

cel prin care Jung a descoperit inconștientul colectiv. Conținuturile inconștiente ale psihoticilor, a sesizat acesta în cursul tratamentului lor, includ numeroase formațiuni tipice care prezintă „analogii inconfundabile cu formațiunile mitologice”[40], atât formațiunile mitologice, cât și cele patologice fiind *fantasmatice* și bazându-se pe activitatea inconștientului. Aspectul fantasmatic aduce aminte atât de creația artistică (Freud), cât și de vis, ori de conținuturi mentale tipice copilului. Nebunul, copilul și primitivul gândesc în logica visului. Jung diferențiază între: 1) gândirea logică, orientată (spre exterior, spre realitate, spre comunicare), o gândire lingvistică (în cuvinte) sau realistă (pentru că se adaptează la realitate), o gândire absolut conștientă și 2) gândirea-fantezie, așa numita visare/fantazare sau reverie, neorientată, condusă de motive inconștiente, subiectivă, care deformează realitatea. Cum, în opinia lui Jung, conștiința și-a câștigat *în timp* poziția dominantă în structura psihicului, gândirea inconștientă este specifică, evident, primitivului și copilului, iar modelul său extrem îl ilustrează nebunul. Freud făcuse deja presupunerea că la origine gândirea a fost inconștientă, iar Bion vede o legătură directă între dezvoltarea gândirii verbale și conștiința realității psihice, care depinde de aceasta. „Gândirea verbală este aceea care sintetizează și articulează impresiile și este, prin urmare, esențială conștientizării realității interne și externe”, însă psihoticul e „supraînzestrat cu tendința de distrugere”, astfel că extinde clivarea și asupra proceselor de gândire și conexiunilor dintre ele, iar finalmente unitățile componente ale gândirii nu mai pot fi articulate. Lipsit de ajutorul gândirii verbale, care ușurează considerabil exprimarea, psihoticul apelează la „moduri de gândire primitivă” spre a comunica, și face un impresionant „tur de forță” pentru a formula teme a căror complexitate depășește posibilitățile acestei gândiri.[41] Jung observă și el că gândirea „supralingvistică”, operând cu imagini inefabile și sentimente, îi obligă pe bolnavi „să facă un efort uriaș pentru a-și exprima fanteziile în cuvinte omenești.”[42]

Gândirea-fantezie e reprezentativă pentru un stadiu infantil și autocratic sau autist, iar „cazul ideal de autism îl reprezintă schizofrenia”[43]. Asta nu face din gândirea-fantezie un proces patologic, ci unul pasibil de a se deplasa în proximitatea patologiei. Principiul visului sau fanteziei stă în forme de gândire primitivă, arhaică, ce sunt mai evidente în copilărie, dar nu

[40] Jung, *Conținutul psihozei*, p. 203.
[41] Cf. Bion, p. 146-148, 158-160.
[42] Jung, *Simboluri ale transformării*, nota 21, p. 190. O bolnavă i-a tradus lui Jung dificultatea respectivă spunându-i: „Știu exact despre ce e vorba, văd și simt totul, dar îmi este încă absolut imposibil să găsesc cuvintele prin care să exprim totul.” *Ibidem*.
[43] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 36.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

sunt nici infantile, nici patologice în sine.[44] Astfel, „gândirea arhaică este o proprietate a copilului și a primitivilor”[45] reproducând legile dinamice ale visului: „După cum știm, visul prezintă o gândire similară. Ignorând raporturile reale ale lucrurilor, în vis se combină tot ce este mai eterogen, iar în locul realității apare o lume a imposibilului.”[46] Spiritul antic nu se „orienta” obiectiv în lume, ci căuta să adapteze lumea la fanteziile sale subiective, dând o imagine a universului fără prea mare legătură cu realitatea, dar în întregime corespunzătoare aspirațiilor subiective. În același mod procedează și copilul.[47] Impregnată de mitologie, gândirea antică opera „prin excelență artistic”[48]. Ca și visul, fantezia ludică scoate la suprafață conținuturi și forțe creatoare, de care altfel am rămâne străini.[49] Iar „Dacă lipsește lumea intermediară a fanteziei mitice, atunci spiritul este amenințat de încremenire în docrinarism.”[50] Evident, Jung privește inconștientul colectiv ca o sursă inepuizabilă de bogăție și plinătate psihică[51]; el este deopotrivă resortul bolii psihice, dar numai când rolul său capital în echilibrul vieții psihice e ignorat, blocat, cenzurat.

Prin urmare, de-a lungul întregii vieți dispunem de o gândire-fantezie corespunzătoare stadiului spiritual arhaic și pronunțată cu deosebire în copilărie.[52] Gândirea infantilă și cea onirică repetă stadii anterioare ale evoluției, în perspectiva lui Jung. El îl citează entuziasmat pe Nietzsche care a înțeles (până și) acest lucru: „...în somn și în vis refacem încă o dată sarcina umanității anterioare.” „Cred că așa cum omul raționează și acum, în vis, omenirea raționa de-a lungul multor milenii și în stare de veghe [...]. În vis continuă să acționeze în noi acest fragment de umanitate străveche. [...].”[53] Rațiunea omului a avut inițial o esență onirică. Gândirea a început cu visul. Omul a trăit întâi în fantastic, nu în real. Freud se gândea că miturile

[44] Cf. *ibidem*, p. 37.
[45] *Ibidem*, p. 33.
[46] *Ibidem*, p. 30.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, p. 29.
[49] Cf. *ibidem*, nota 22, p. 190.
[50] Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, p. 317-318.
[51] „... oamenii din ziua de azi se identifică îndeobște exclusiv cu conștiința lor și își imaginează că sunt doar ceea ce știu ei despre sine. [...] De fapt trăim zi de zi mult peste limitele conștiinței noastre; fără știința noastră, viața inconștientului participă și ea la a noastră. Cu cât rațiunea critică predomină mai mult, cu atât mai săracă devine viața; dar cu cât suntem capabili să conștientizăm mai mult inconștient și mai mult mit, cu atât integrăm mai multă viață.” *Ibidem*, p. 302, p. 304-305.
[52] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 36.
[53] Apud Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 32.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

nu ar fi altceva decât *visurile umanității*, urme ale fantasmelor ei de tinerețe.[54] Prima cale prin care omul a cunoscut ceva despre lume ar fi atunci visul.[55] Numai că visul poate fi și *adevărat*. Dintotdeauna omenirea a avut parte de vise profetice, premonitoare, numite de primitivi „vise mari", după cum specifică Jung, ele vestind evenimente cruciale, benefice sau dezastruoase. „Când o concepție este atât de veche și i se acordă un credit atât de universal, ea trebuie să fie întrucâtva adevărată, și anume *psihologic* adevărată."[56] După observația lui Jung, unele vise au caracter personal, altele unul prevalent colectiv, prin prezența imaginilor mitologice, legendare sau arhaice, a căror simbolistică nu poate fi explicată pe baza datelor personale ale individului. Când materialul colectiv predomină face posibilă apariția unui „mare vis". Ori starea psihică schizofrenică, inundată de materialul arhaic al inconștientului colectiv, „are toate caracteristicile unui *mare vis*"[57]. Visele mari ale primitivilor sau anticilor survin în momentele cele mai hotărâtoare ale vieții, în perioadele de o capitală importanță *psihologică* și indică o atitudine corespunzătoare față de acestea. Conținuturile psihotice, abundente în motive mitice, împrumută același caracter numinos, impresionant, al „marilor vise".

Primitivul ordona lumea prin vis (fie cel premonitor, fie cel „secular", cum numește Freud mitul), el înțelegea și transforma realitatea prin vis. „Departe de a pune la îndoială visul, primitivii sunt mai degrabă tentați să îi recunoască o valoare superioară experienței obișnuite."[58] Similar procedează și nebunul, el lasă visul să-i conducă realitatea. Faptul că gândirea nebunului e *subiectiv* motivată (e gândire-fantezie) indică tocmai „raționalitatea" din psihoză. Ca și primitivul/anticul sau copilul el transformă lumea prin subiectivitate și aici se află rostul nebuniei. Nebunul creează o lume posibilă *doar pentru el*. Freud a reliefat cu claritate legătura dintre vis, copilărie, mentalitatea primitivă și psihoză/nevroză. Mai exact, studiul psihonevrozelor i-a revelat că „visul este în totalitate un exemplu de regresie la situațiile anterioare ale visătorului, o retrăire a copilăriei sale, a mișcărilor

[54] „...e foarte probabil ca miturile să fie vestigii deformate ale fantasmelor unor întregi națiuni, corespunzătoare *visurilor seculare* din tinerețea umanității". Freud, *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, p. 183, s.a.

[55] „Miturile sunt formele cele mai timpurii ale științei." „Mitul e etapa intermediară inevitabilă și indispensabilă între inconștient și cunoașterea conștientă." Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, p. 306 și p. 313.

[56] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 18.

[57] Jung, *Despre psihogeneza schizofreniei*, p. 265.

[58] Lucien Lévy-Bruhl, *Experiența mistică și simbolurile la primitivi*, trad. Raluca Lupu-Oneț, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 97.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

pulsionale care dominau atunci și a modalităților de expresie care existau atunci. În spatele acestei copilării individuale ni se promite o privire în copilăria filogenetică, în dezvoltarea speciei umane, a cărei repetiție prescurtată, influențată de circumstanțe întâmplătoare de viață, este de fapt dezvoltarea individului." Freud trimite și el la intuiția lui Nietzsche, care îi confirmă opinia, și consideră că psihanaliza ar putea reconstrui profilul „antichității psihice" a umanității, a stadiului ei arhaic, incipient.[59] Împărtășind același punct de vedere, Jung citează și el din opera lui Freud: „În viața nocturnă pare exilat ceea ce domina cândva starea de veghe, pe când existența psihică era încă tânără și nepricepută, așa cum în odaia copilăriei noastre noi regăsim armele primitive ale umanității adulte: arcul și săgeata."[60]

„Primitivul", nevroticul, copilul și artistul împart structuri mentale și comportamentale similare. În mentalitatea primitivului, ca și în personalitatea nevroticului funcționează principiul atotputerniciei (sau omnipotenței) ideilor, definit de Freud ca un mecanism prin care realitatea se conformează ideii, între idee și realitate neexistând o legătură cauzală, ci una psihogenetică. Nevroticul și primitivul cred că pot controla lumea exterioară prin puterea ideilor și a dorințelor lor, că pot transforma lumea exterioară exclusiv prin intermediul gândirii. Astfel, în viața nevroticului (ca și a primitivului) procesele psihice domină faptele reale, el crede că e suficient să-și exprime ideile pentru a le vedea înfăptuite, pentru că gândurile sunt cele ce controlează realitatea.[61] Este adevărat ceea ce e gândit, gândurile creează realitatea. Ori, cum am văzut, gândirea primitivului, ca și a nebunului (nevrotic sau psihotic), e fantezistă, e onirică. Nu ne surprinde așadar că Freud vede în artă singurul domeniu al vieții normale actuale unde mai funcționează atotputernicia ideilor. Artistul, magician al realității, se alătură încă o dată nebunului. „Nevroza se caracterizează prin aceea că ia realitatea psihică drept realitate faptică" și „la fel stau lucrurile și în ceea ce-i privește pe primitivi"[62], scrie Freud în *Totem și tabu*, studiu pe care îl subintitulează *Unele corespondențe în viața psihică a primitivilor și nevroticilor*[63]. Nevroticii „s-au născut cu o constituție arhaică, care

[59] Freud, *Interpretarea viselor*, trad. Roxana Melnicu, Ed. Trei, București, 2003, p. 502.
[60] Jung, *Simboluri ale transformării*, p. 31.
[61] Cf. Freud, *Totem și tabu*, în *Opere I*, trad., cuv. introd și note de Leonard Gavriliu, Ed. Științifică, București, 1991, p. 93-95.
[62] *Ibidem*, p. 166.
[63] Freud subliniază analogii de formă (comportament exterior) și de fond (mecanismul psihic activator) între acțiunile obsesiv-compulsive ale nevroticilor (nevroza obsesională este cea mai apropiată rudă a psihozei) și ritualurile religioase ale primitivilor.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

reprezintă un rest atavic" și, în plus, „nevroticul reprezintă pentru noi o mostră de infantilism psihic".[64] Analizând specificul ritualurilor primitive, Freud constată că ele aveau o funcție psihologică foarte precisă și ajunge la concluzia, oarecum paradoxală, că atât viața psihică a copilului, cât și a primitivului dovedesc „o finețe psihologică dincolo de limitele verosimilului"[65].

Psihiatria a considerat că boala psihică, potrivit gravității sale, ar aduce la suprafață comportamente sociale primitive, anulând conduitele sociale în ordinea evoluției lor și menținându-le/manifestându-le pe cele primitive. Între ele, M. Foucault menționează: înlocuirea dialogului cu monologul (partener imaginar de discuție), pierderea controlului asupra universului simbolic (gesturi de socializare banale, ca zâmbetul, par astfel enigmatice), anularea criteriului social al adevărului, prin dispariția *celuilalt* (a obiectivului), universul bolnavului se umple de fantasme, obsesii, halucinații și deliruri.[66] Dar, atenționează Foucault, „mitul identității între bolnav, primitiv și copil"[67] trebuie doborât, el este apa rece cu care se îmbată o conștiință grăbită să înțeleagă totul în tiparele convenabilului. Regresia produsă de boala psihică nu regăsește o personalitate mai arhaică, pentru că nu există drum înapoi în dezvoltarea personalității, ci numai în succesiunea comportamentelor.[68] Acest lucru poate fi adevărat, dar totuși, când spunem despre un bătrân că „a dat în mintea copiilor" (uneori înțelegând prin asta și că s-a smintit), cu siguranță ne referim nu numai la recuperarea unor comportamente infantile, ci și a unor moduri de a gândi (*mintea copiilor*) și de a simți, care poate nu sunt similare copilăriei lui personale, dar sunt similare copilăriei universale. De altfel, Foucault admite că regresia, indiscutabilă în boala psihică, presupune „trăsături ale arhaismului psihologic" (fluiditatea comportamentelor afective, labilitatea identității personale) și este „o virtualitate a evoluției" ca și „o consecință a istoriei".[69] Dacă înțelegem regresia, în structura patologică a psihismului și în comportamentul patologic, în legătură cu evoluția și istoria nu putem contesta elementul ei de reîntoarcere pe „drumul dezvoltării".

Desigur, nimic nu mai poate fi vreodată recuperat intact, în aceleași condiții, iar personalitatea morbidă regresivă nu e echivalentă cu cea normală a copilului (progresivă) sau a primitivului (echilibrată). Cu alte

[64] Freud, *Totem și tabu*, p. 76 și p. 29.
[65] *Ibidem*, p. 106.
[66] Cf. Michel Foucault, *Boala mentală și psihologia*, p. 29.
[67] *Ibidem*, p. 30.
[68] Cf. *ibidem*, p. 33.
[69] Cf. *ibidem*, p. 38, 41.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

cuvinte, nebunul nu recuperează un nivel anterior și *organizat* de dezvoltare psihică. Terenul regresiei sale e surpat. Boala mintală nu e o simplă cădere în timp. Nebunul nu *a căzut în mintea copiilor*, ci *și-a pierdut mințile*. „Dezintegrarea nu e inversarea exactă a integrării... ar fi absurd să susținem că hemiplegia e o revenire la stadiul primitiv de învățare a locomoției...", spun neurologii C. Monakow și R. Mourgue. Într-adevăr, cum a reieșit deja, copilul trăiește într-o lume a posibilului, nebunul într-una a imposibilului, primul are o conștiință nestructurată, celălalt una destructurată, copilul are o personalitate neformată, iar nebunul una alterată. Dar, continuând cu citatul: „Aici funcționează autoreglarea, astfel încât noțiunea de dezintegrare pură nu există. Acest proces ideal e mascat de tendința creatoare a organismului, aflat într-o continuă activitate, de a restabili echilibrul perturbat."[70] Nebunul, ca și copilul, e orientat și el spre o reașezare interioară, dar *subiectivă* (departe de repere obiective). Și, la fel cum copilul trăiește mai degrabă în atemporal (timpul neavând pentru el realitate, consistență, ireversibilitate, viteză etc.), lumea nebunului iese și ea în afara timpului, nu mai are o structură diacronică; trecătorul este substituit de neschimbător, o condiție specific divină, căci înșiruirea anilor nu înseamnă decât o clipă mereu prelungită, care se desfășoară din sine în sine. Iată admirabila descriere a lui Jung: „Pentru bolnavi, arătătoarele ceasului lumii sunt nemișcate, pentru ei nu mai există timp, nu mai există dezvoltare. Nu-i deranjează dacă peste visul lor au trecut două zile sau 30 de ani."[71] Ori Eliade ne-a arătat că primitivul (*homo religiosus*) este singurul om din istorie care a reușit să trăiască în afara istoriei, care prin ritualizarea vieții în cele mai mici aspecte ale sale și-a transformat existența într-o experiență a ieșirii din timp și ale cărui societăți, în consecință, au păstrat imuabilitatea pe care el și-o însușea, prin constantul acces ritual la condiția zeilor. Primitivul trăia într-o lume anistorică, întoarsă spre sine, conservându-și eternitatea. Nu se poate spune că primitivul fugea din realitate, ci că descoperea o realitate. Tot astfel, fuga nebunului de realitate poate ascunde descoperirea unei realități semnificative, care riscă să ne rămână inaccesibilă în modalitățile de tratament psihiatric preferate astăzi, dominate de intervenții biochimice, farmaceutice. Și, desigur, cei mai mulți dintre noi nu avem acces la ce *se descoperă* artistului și chiar la lumea interioară a copilului, care deține „cheile înțelepciunii", cu toate că, nebunul, artistul și copilul sunt toți în noi.

Cu siguranță, nu există identitate între nebun, „primitiv", copil și artist, dar identificarea multelor și nuanțatelor similitudini între versiunile

[70] C. Monakow și R. Mourgue apud Foucault, *op. cit.*, p. 31.
[71] Jung, *Conținutul psihozei*, p. 187.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

lor de situare în existență și experiență ne ajută să ne poziționăm mai adecvat, mai conștient și mai binefăcător, atât față de ei, cât și față de noi înșine.

Bibliografie

Bion, Wilfred R., *Gânduri secunde. Lucrări selectate de psihanaliză*, trad. Carmen Bujdei și Florin V. Vlădescu, Ed. S. Freud, Cluj-Napoca, 1993.

Eliade, Mircea, *Yoga. Nemurire și libertate*, trad. Walter Fotescu, Ed. Humanitas, București, 1993.

Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei sau discurs despre lauda prostiei*, trad. Robert Adam, Ed. Antet, București, 1995.

Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, trad. Mircea Vasilescu, Ed. Humanitas, București, 2005.

Foucault, Michel, *Boala mentală și psihologia*, trad. Dana Gheorghiu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000.

Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, trad. Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, 1994.

Freud, Sigmund, *Interpretarea viselor*, trad. Roxana Melnicu, Ed. Trei, București, 2003.

Freud, Sigmund, *Opere I*, trad., cuv. introd și note de Leonard Gavriliu, Ed. Științifică, București, 1991.

István, Ráth-Végh, *Sărbătoarea nebunilor*, trad. Doina Todoran, Ed. Universal Dalsi, București și Ed. Institutul European, Iași, 1998.

Jung, C.G., *Psihogeneza bolilor spiritului*, trad. Dana Verescu, cuv. înainte de Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei, București, 2005.

Jung, C.G., *Psihologia fenomenelor oculte*, trad. Dana Verescu, Ed. Trei, București, 2004.

Jung, C.G., *Simboluri ale transformării*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1999.

Jung, C.G., *Imaginea omului și imaginea lui Dumnezeu*, trad. Maria-Magdalena Anghelescu, Ed. Teora, 1997.

Jung, C.G., *Puterea sufletului. Antologie*, vol. IV, trad. Suzana Holan, Ed. Anima, București, 1994.

Jung, C.G., *Psihanaliza fenomenelor religioase*, trad. Jean Chiriac, Ed. Aropa, București, 1998.

Jung, C.G., *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, trad. și notă Daniela Ștefănescu, Ed. Humanitas, București, 1996.

Lévy-Bruhl, Lucien, *Experiența mistică și simbolurile la primitivi*, trad. Raluca Lupu-Oneț, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2003.

Minkowski, Eugène, *Schizofrenia. Psihopatologia schizoizilor și schizofrenicilor*, trad., avanprefață și note de Leonard Gavriliu, Ed. IRI, București, 1999.

Pârvan, Alexandra, „În căutarea sufletului – între nebunie și înțelepciune", în *Reprezentări culturale ale nebuniei*, coord. A. Tat, G. Vălcan & C. Vălcan, Ed. Napoca Star & Galaxia Gutenberg, Cluj-Napoca, 2006, p. 113-147

Sacks, Oliver, *Omul care își confunda soția cu o pălărie*, trad. Dan Rădulescu, Ed. Humanitas, București, 2004.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)

Shakespeare, William, *Hamlet*, în *Opere complete V*, trad. L. Levițchi și D. Duțescu, Ed. Univers, 1986.
Wilde, Oscar, *Intențiuni*, trad. Mihai Rădulescu, prefață de Mihai Miroiu, Ed. Univers, București, 1972.

THE INSANE, THE CHILD, THE ARTIST, AND THE "PRIMITIVE" MAN – SIMILAR MENTAL AND BEHAVIOURAL PATTERNS. TOWARDS RECOGNISING THE MARGINAL WITHIN THE CENTRE.

Abstract

Keywords: psychoanalysis, schizophrenia, creativity and reality, dream, myth, psychological evolutionism, cultural history

The essay explores the formal and functional similarities between mental and behavioural patterns in the insane, the child, the artist, and the so-called "primitive" man, i.e. the traditional society man. It emphasises specific points of similarity (especially at a formal level), whilst also seeking to underline significant points of dissimilarity (at a functional level). The four entities described are seen as four distinct psychic organisations; however, highlighting the similarities in their emotional and mental patterns is intended to give support to the project of revising our perspective on „the marginal", whether this is represented by „one no longer human" (the madman), „one not yet a (full) human" (the child), „one too unlike a (regular) human" (the artist), or „one seen as less of a human" (the traditional society man). This humanistic revision in which the marginal is recovered in the centre, and sometimes even *as* the centre, is especially relevant today in the ongoing reform of the dominant paradigm of clinical treatment, which is based on biotechnology, and generates and encourages stigma. But such a revision is useful on a more general level too, in our ways to redefine „the other" (whatever its identity) and in assuming a position in our personal reality and that of our relation with the other that would be less dominated by technical-scientific categories that, ultimately, cannot describe these realities.

BDD-A32073 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:42 UTC)